

PATAI ILONA – KÁRPÁTI ANDREA

A MOTIVÁCIÓ JELENTŐSÉGE AZ EDUKÁCIÓS FOLYAMATBAN

„Minden külső hatásnak, ami az emberrel megesik, nyoma marad az emberi pszichikumban, motivációs tartalma általánosított és állandósult formában az ember motívumává, majd ezen keresztül a jellem részévé válik.” (Kozéki, 1987, 82)

MOTIVÁCIÓ ÉS MOTÍVUM

A motiváció témakörével az utóbbi évtizedekben egyre több szakember foglalkozott, köztük pszichológusok és pedagógusok egyaránt, akik többféle szempontból közelítették meg a témát. A kutatásokat összegezve a motivációt egy aktuális állapotként értelmezzük, ami olyan emocionális és kognitív folyamatokból tevődik össze, melyek ösztönzik és irányítják az egyén viselkedését. Ennek kialakulásában döntő szerepet játszik az akarat, az elhatározás, a döntéshozatal.

Szabó (2004, 170) szerint „a motiváció legáltalánosabban fogalmazva az ember cselekvéseinek háttérét és mozgatórugóit jelölő gyűjtőfogalom. Felelős a viselkedés beindításáért, irányítja és fenntartja azt egészen addig,

míg a célirányos viselkedés a motiváció kielégülését nem eredményezi. Ekkor az öröm, a kielégültség, a közömbösség vagy a telítődés állapotairól beszélhetünk.” Zelina (1994) szerint a motiváció a nevelés kulcsfontosságú tényezője, célja az egyén érdeklődésének felkeltése. A motiváció magában foglalja az egyén szükségleteit, ösztöneit, érdekeit, céljait, törekvéseit, eszméit, értékeit és életfilozófiáját. Kutatások igazolják, hogy a legtöbb ember számára fontos, hogy alkotóképesse és tehetségessé váljon. Sok híres személyiség életrajzát kutatva felismerték, hogy céljaik elérése érdekében fontos volt számukra a szorgalom, kitartás, igyekezet, vágyakozás és az akaraterő. Józsa (2007) úgy véli, hogy a tanulási motiváció az eredményes képességfejlesztésnek, az alkalmazható, jól szerveződő tudás elsajátításának kiindulópontját alkotja. A nemzetközi pedagógiai kutatásokban a tanulási motivációt gyakran vizsgálják, mivel a tanulási motiváció fontos területe az eredményes képességfejlesztésnek.

A motivációval kapcsolatban fontos megemlíteni a motívumokat. Ezek olyan személyiségi összetevők,

amelyeknek köszönhetően tudatos, illetve tudattalan döntéseket hozunk bizonyos tevékenység megkezdéséről, esetleg továbbviteléről (Fejes, 2015). McCall (1995, In: Józsa, 2007) szerint a tanulási motívumrendszer alpmotívumainak bizonyos része a születés után kezd működni, pl. az elsajátítási motívumok. A tanulási motívumok fejlődésében az élet első éveiben nagy szerepe van a gondozó és a gyermek közti kapcsolatnak. Feltételezhető, hogy a családi, környezeti hatások a motívumok fejlődését jobban befolyásolják, mint az értelmi fejlődését. Stipek (1993) szerint a tanulással kapcsolatos első sikereiket és kudarcaikat a gyermekek óvodásként és kisiskolásként élik meg. Az első óvodai és iskolai évek során gyűjtött tapasztalatok meghatározzák a tanulási motivációjuk alakulását.

A PEDAGÓGUS ÉS A MOTIVÁCIÓ

Motiváció nélkül nem képzelhető el eredményes iskolai tanulás. Motivált tanulókat szeretne tanítani minden pedagógus, hiszen akkor lehet sikeres

a munkája. Hogyan tudná ezt elérni? Kulacs (2001, 167) szerint „az eredményes motiváció érdekében fontos tudatosítani, hogy a motivációs tényezők közül egyesek a különböző fejlődési szakaszokban domináns szerepre tesznek szert. Például kisiskolás tanulók motivációjában igen fontos szerephez jutnak az affektív tényezők (érzelmeik, vágyak, viszonyulások, érdeklődések). A serdülőkor után az ifjúkorban e tényezőkön kívül egyre inkább előtérbe kerülnek a kognitív (megismerési) tényezők, az érdeklődés, a tökéletesedés, stb. vágya.”

Az edukációs folyamatban a közös munka a pedagógus és a tanuló együttműködésében nyilvánul meg. Az ismeretek és a tudás közvetítésében meghatározó szerepe van a pedagógusnak, ezért fontos, hogy érdeklődéssel tanítson, hiszen tanítása pozitív hatással lehet a tanulóra. Azok a pedagógusok, akik szeretik a tantárgyat, jobban tudnak motiválni. A pedagógus személyisége szintén nagy szerepet játszik a tanuló személyiségének alakulásában, fejlődésében. A nevelés és a tanítás során fontos, hogy a pedagógus személyes kapcsolatot alakítson ki a tanítványaival.

Sallai (2015) arra kereste a választ, hogy melyik életkorban mivel lehet a gyerekeket motiválni, hogyan lehet érdeklődésüket felkelteni. Kérdéseire Bagdy Emőke (2015), pszichológus válaszolt, aki elmondta, hogy az óvodáskorú gyermekeknél a játékoság a meghatározó. Játék közben fontosnak tartja az összes érzékszervi csatorna bevonását, azonban a feladatok kiválasztása közben figyelni kell arra, hogy rövid ideig tartsanak. „Legyen benne vizuális (pl. képek), auditív (pl. ének) és rengeteg kineztiás, azaz mozgásos elem is. A mozgás nagyon fontos, hisz fokozatos mozgásigénye van a gyerekeknek. De legyenek ízek, illatok és fizikai érintés is, megsimogatás, ölelés, karba vétel.” Ölegetni a gyereket állandóan nem szükséges és nem is lehet, csak akkor kell, hogyha megnyugtatóra vagy bátorításra van igénye, mivel számára az érintés immunstimuláns, ami endorfintermeléshez és lelki megnyugvashoz vezet.

A pedagógushoz fűződő viszony, a kötődés főleg óvodáskorban és kisiskolás korban fontos tanulási motívumként jelenik meg, a tanulásszerezetet csaknem szétválaszthatatlan attól, hogy a gyermek szereti az óvopedagógusát, pedagógusát. A későbbi életkor-

ban, az iskolai tapasztalatok gyarapodásával sok gyermeknél tapasztalható, hogy csökken a motiváció a saját örömeért, a megszereshető tudásért folytatott tanulásban (Barkóczy, Putnok, 1980, In: Józsa, 2007).

A 6–10 éves korú gyerekekre még jellemző, hogy a pedagógus lesz a gyermek számára „a mindentudó: amit mond, az úgy van.” A kisiskolás nem a tantárgyat szereti meg, hanem a pedagógust, aki tanítja. Neki akarja megmutatni, hogy milyen okos és ügyes. Örül, hogyha felszólítják, mert dicséretre és megerősítésre vágyik. „A 6-10 éves kor a pszichológiai fejlődés szempontjából az önbecsülés, az önértékelés kialakításának szenzitív időszaka. Pozitív megerősítéssel, bátorítással, »varázsszavakkal« lehet ebben az életkorban a kisdíakoknál eredményeket elérni. Például ha azt mondjuk: „Nagyon ügyes vagy, és tudom, most nem megy úgy a dolog, mint szeretnénk (mi együtt szeretnénk!), de én bízom benned, ez neked menni fog. Majd meglátod, a legközelebbi alkalomra te ezt már meg tudod csinálni.” Ezeket nevezi Bagdy (2015, in Sallai, 2015) varázsszavaknak.

Iskolakezdekéskor a tanulók különböző szintű motiváltsággal rendelkeznek, melyek bizonyos tanulási folyamatban szerzett előzetes hatásokból erednek. A gyermekkorban átélt tapasztalatok motivációs szempontból lehetnek előnyösek, ha a gyermek az eredményes tevékenységet követően szeretetet, elismerést kapott, kudarc esetén pedig környezete segítséggel fordult felé. Az a tanuló, aki sok sikerélményt élt meg, annak egészségesen fejlődik az önbizalma, akinél ez nem következett be, megzavart önértékelés alakulhat ki nála, mely önbizalomhiányhoz, szorongáshoz vezethet (Réthy, 2003, In: Vanya, 2021).

Azok a tanulók jobban motiváltak, akik iránt érdeklődnek a pedagógusok és segítik őket. Amennyiben a pedagógus képes befolyásolni, motiválni saját tanulóit, a vele való találkozás akár életre szóló élmény is lehet számukra. Ezzel ellentétben, ha a tanár kevésbé tud hatni a tanulóra, nagy igyekezet lehet a gyermekek számára végigülni a tanítási órát (Fáyné Dombi, 2015). Ismertek számunkra az olyan esetek is, amikor a tanuló a pedagógus személyisége miatt nem kedveli a tantárgyat. Ahhoz, hogy a gyermekek motiváltak legyenek, több tényezőt kell figyelembe venni. Ide sorolhatók a

tanulók aspektusai alapján összegyűjtött elvárások, melyek a jó pedagógusra jellemzőek. Ennek értelmében a jó tanárnak érdekes tanítási órái vannak, magas szintű szaktantárgyi tudással rendelkeznek, a tanulókat igazságosan értékeli (ne csak a jól teljesítő tanulókat biztassa, de pozitívan tudja motiválni a kevésbé érdeklődőket is), és próbál segíteni a tanulmányi problémáik megoldásában.

Fontos tényezőnek számít a *motivációs klíma* kialakítása is, ahol az osztály tanulóinak szükségleteit is figyelembe kell venni. A pedagógus feladata, hogy mindent elkövessen annak érdekében, hogy rábírja a tanulót az együttműködésre, ezért fontos az interaktív kommunikáció. A kisiskolás tanuló boldog, hogyha szerepelhet, ha megélheti, hogy ügyes, megdicsérték, jó ponttal, jó jeggyel értékelték (Bagdy, 2015, in: Sallai, 2015). Ebből kifolyólag elmondhatjuk, hogy a pedagógusoknak olyan kompetenciákkal kellene rendelkezniük, amelyek segítenek motiválni, felkelteni a tanulók érdeklődését, növelni önbizalmukat. Hogyan lehet ezt elérni? Szabó (2004) szerint a pedagógusok feladata nagyon összetett, mivelhogy a tananyag megtanításán kívül személyre szabottan kell segíteniük a tanulókat, hogy jól teljesítsenek. „Az iskolára vonatkoztatva a motiváció témakörét, az egyik kulcskérdés tehát: hogyan nevelhetünk belsőleg motivált, tanulás- és tudásvágygal rendelkező gyerekeket?” (Szabó, 2004, 187).

A kisiskolásoknál a kulcsszó a bátorítás, a pozitív megerősítés, ezzel lehet erősíteni a gyermek kompetenciáját és megakadályozni, hogy önmagát szellemileg értéktelennek érezze.

A pedagógusok a tanulók motiválásakor vegyék figyelembe az alábbi tényezőket:

- A tanulók számára az a tudás fontos, amelyet nemcsak az iskolában, de a gyakorlatban is hasznosítani tudnak.

- A legtöbb tanuló szeretne jól teljesíteni a tanítási órán, ezzel növelve az önbizalmat, önbecsülést. A pedagógusok a tanulók részére különböző feladatok biztosításával nyújthatnak lehetőséget a sikerélményekre. Nem lehet megelégedni arról sem, hogy a sikeres megoldást dicsérettel kell jutalmazni, hiszen a siker megvalósítása teszi öntudatosabbá a gyermeket.

- Ez a bánásmód motiváló hatással lehet a kevésbé igyekvő tanulók számára is a feladatok elvégzésében,

akik felismerik, hogy a jó eredmények elérése esetén nekik is jár jutalom, dícséret. Ennek alapján feltételezhető, hogy igyekezni fognak lépést tartani a többiekkel.

■ A pedagógusok a motiváció segítségével felkelthetik a tanulók érdeklődését az új tananyag iránt, így a tanítási óra szórakoztató lehet számukra.

■ Annak ellenére, hogy a tanulók érdeklődési köre különböző, a pedagógus beiktathat a tanítási órájába olyan elemeket, melyek minden tanuló figyelmét felkeltik (Petty, 2013).

MOTIVÁCIÓS MÓDSZEREK A GYAKORLATBAN

Motivált tanulókat szeretne tanítani minden pedagógus. Ezért szükség-szerű, hogy a jó pedagógusnak a motiváció több formáját és módszerét kell ismernie. A megfelelő motiváció kiválthatja és megtarthatja a tanuló érdeklődését a tanulás és tantárgy iránt, valamint a tanulási tevékenységek iránt. És ez fordítva is érvényes, a helytelen motivációs tényezők kiválthatják, megfékezhetik a tanuló tanulás iránti érdeklődését, fejlődését, sőt érdektelenséget és ellenszenvet is okozhatnak. A pedagógusoknak azt is tudatosítaniuk kell, hogy a motiváció

fejlesztésével, fokozásával mindig egy konkrét tanulási tevékenység folytatására kerül sor.

Ezért fontos, hogy előre megtervezzük a tanítási órát, amely eredményességhez vezethet. A tervezés és előkészítés szakaszában logikusan kell meghatározni a célokat, a tartalmat, a módszertant, összefüggésben az elsajátítandó ismeretekkel az előző, illetve a következő tananyaggal. A tanítási órába beépített feladatok és tevékenységek segíthetnek felkelteni a tanulók érdeklődését. A megvalósítás szakaszában fontos, hogy a tanár magyarázata érdekes, világos legyen, megfelelő módszereket és eszközöket használjon, valamint tartsa be a korhoz mért ség elvét. Ide tartozik a pozitív osztályklíma kialakítása, a tanulók fegyelmezése, az értékelés és az önértékelés. Az értékelés akkor hatékony, hogyha a tanítási órán történik és segít növelni a tanulók önbizalmát. Az önértékelésnél a pedagógus kiértékeli saját teljesítményét, ami alapul szolgál a következő óra megtervezésében (Kyriacou, 2012).

A pedagógus elé nagyon sok lehetőség tárul, csak rajta múlik, milyen módszereket fog alkalmazni a munkájában. Az alábbiakban néhány motivációs módszert mutatunk be, melyeket több szerző is preferál

(Lokša–Lokšová, 1999; Kagan, 2001; Zelina, 1994; Kulacs, 2001 stb.):

■ Didaktikai játékok használata – A didaktikai játékoknál főképpen a versenyszellem és a játék által megteremtett szabad atmoszféra kerül előtérbe. A legtöbb szakember a játékot a tanulás egyik fontos formájának tekinti, melynek segítségével a tanulók megtapasztalhatják, mi történik a környezetükben, hogyan működnek a dolgok, jelenségek, az emberek, mit lehet és mit nem lehet befolyásolni.

■ Drámajátékok alkalmazása – A drámajátékoknál a gyermekek szabadon mozognak a térben, használják a mimikájukat és gesztusaikat. Elsősorban a tanórán elolvasott szövegek élményszerű feldolgozására alkalmas ez a módszer. A dramatizáláshoz tartozik a rövid szerepek és jelenetek eljátszása. A rövid szerepek dramatizálásának nincs előre megírt forgatókönyve, csak a szituáció és a feladat van meghatározva, amit a szereplőknek el kell játszani. A jelene-teknl érdemes előre elkészített forgatókönyvvel dolgozni, lehetőség szerint vonjuk be a tanulókat ebbe a munkafázisba is. A forgatókönyv megírásánál nem kell kitérni minden részletre, fontos, hogy teret kapjon a tanulók kreativitása, fantáziája.

■ Versenyek szervezése – Ahhoz, hogy minél több tanulónak sikerél-

ményben legyen része, eltérő típusú feladatokat kell készíteni. Erre azért van szükség, mert az osztály tanulói között vannak nagyon tehetséges és kevésbé tehetséges tanulók. A szabályokat annak a tudatában kell kialakítani, hogy hasonló képességű partnerek versenyezzenek egymással.

■ **Problémamegoldó tanítás** érvényesítése – ennek a tanítási koncepciónak a célja felkelteni a tanulók figyelmét a probléma iránt, megfogalmazni a hipotéziseket, alternatív megoldásokat keresni és aktivitásra serkenteni.

■ **Kooperatív tanulásszervezés** preferálása – A kooperatív tanulásnál a tanulók kiscsoportokra (4-6 tanuló) vannak osztva, ahol közösen végzik a tevékenységeket. A csoport minden tagjának feladata a többiek segítése, hogy a kitűzött célokat teljesítsék. Ezért minden tanuló motivált az együttműködésre, a közös munkára és arra, hogy mindannyian részt vegyenek a feladatmegoldásban. A kooperatív tanulás pozitívumai, hogy a tanulók elsajátítják a hatékony együttműködés, a kölcsönös tisztelet, az empátia a kritikai gondolkodás képességét is. A kooperatív tanulásnak léteznek külső és belső tényezői. A külső tényezők közé tartozik például a megfelelő tér kialakítása, hiszen a tanulók egymással szemben ülnek, hogy problémamentesen tudjanak egymással kommunikálni. A pedagógus feladata a tanulókat felkészíteni az együttműködésre, kialakítani a csoportokat, kijelölni a feladatokat, megszervezni a tanulást. A belső feltételek között az ismeretek elsajátítása és továbbadása, a megbeszélések, a konstruktív viták

folytatása, a kompetenciák, készségek fejlesztése, a felfedezési vágy és a kíváncsiság szerepel. Az ilyen típusú tanulásszervezésnél a pedagógus szerepe háttérbe szorul, ezért a kooperatív oktatás rugalmasabb megközelítési módot kíván az oktató részéről, nem ő válaszol a tanulók kérdéseire. Ezeket a közösen végzett munka során, egymástól kapják meg.

BEFEJEZÉS

Fáyné Dombi (2015, 13) *Mentorszerepben* című tanulmányában fogalmazta meg, hogy a ma és a holnap iskolája milyen felkészültséget kíván a pedagógustól. „Olyan beállítódást, amely magában hordozza a nevelési szerepek gyakorlásának képességét (hagyományos nevelői szerepek), és tartalmazza a jövő pedagógusképéhez való igazodást (rugalmasság, adaptivitás, life long learning, stb.). Ez annál is fontosabb, mivel mai világunkban egyre nagyobb szerepet játszanak a rugalmasan gondolkodó, cselekvő, kreatív, az interperszonális kompetencia képességével rendelkező »tudományos emberfők.«”

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Fáyné Dombi Alice (2015): *Mentorszerepben*. Nyitra, Pedagógiai Kar, KFE. ISBN: 978-80-558-0897-0.
- Fejes József Balázs (2015): *Célok és motiváció – Tanulási motiváció a célorientációs elmélet alapján*. Budapest, Gondolat Kiadó. ISBN: 978 963 693 613 6.

■ Józsa Krisztián (2007): *Az elsajátítási motiváció*. Budapest, Műszaki Kiadó. ISBN: 978-963-16-4226-1.

■ Kagan, Spencer (2001): *Kooperatív tanulás*. Budapest, Ökonet Kft. ISBN 963-00-8294-2.

■ Kozéki Béla (1987): *Moralitás, jellemfejlesztés*. Budapest, Tankönyvkiadó. ISBN 963 17 9731 7.

■ Kozéki Béla (1980): *A motiválás és motiváció összefüggéseinek pedagógiai pszichológiai vizsgálata*. Budapest, Akadémia Kiadó. ISBN 963 05 2064 8.

■ Kulacs Dezső (2001): *Didaktika (Általános oktatáselemélet)*. Nitra, UKF. ISBN 80-8050-395-8.

■ Kyriacou, Chris (2012): *Klíčové dovednosti učitele*. Praha, Portál. ISBN: 978-80-262-0052-9.

■ Lokša, Jozef – Lokšová, Irena (1999): *Pozornost, motivace, relaxace a tvorivost dětí ve škole: (teoretická východiska a praktické postupy, hry a cvičení)*. Praha, Portál. ISBN 80-7178-205-X.

■ Petty, Geoffrey (2013): *Moderní vyučování*. Praha, Portál. ISBN 978-80-262-0367-4.

■ Réthy Endréné (2003): *Motiváció, tanulás, tanítás*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó. ISBN: 963 19 4466 2.

■ Sallai Éva (2015): „*Legjobb motiváció az élménybe vonás*”. In: Új Köznevelés, 71. évf., 7. sz. ISSN 2064-0625. [letöltés ideje: 2021.02.05.]. <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-kozneveles/legjobb-motivacio-az-elmanybe-vonas>

■ Stipek, D. J. (1997): Economically disadvantaged preschoolers: Ready to learn by further to go. *Developmental Psychology*, 33. évf., 4. sz., 711–723. In: Józsa Krisztián (2007): *Az elsajátítási motiváció*. Budapest: Műszaki Kiadó. ISBN: 978-963-16-4226-1.

■ Szabó Mónika (2004): *Motiváció*. In: N. Kollár Katalin – Szabó Éva et al. (2004): *Pszichológia pedagógusoknak*. Budapest, Osiris. ISBN 963 389 672 X.

■ Vanya Barbara (2021): *A motivációs tényezők pozitív hatása az edukációs folyamatra*. Bakalárska práca. Nitra: UKF FŠŠ. Témavezető: PaedDr. Patai Ilona, PhD.

■ Zelina, Miron (1994): *Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa (metódy výchovy)*. Bratislava, Iris. ISBN 80-967013-4-7.